

Katedra scenáristiky a dramaturgie

Posudek teoretické diplomové práce magisterské

Autorka práce: Marie Korkisch

Název práce: **MEDIJNÍ INSPIRACE A SURREALITA**

Posudek oponenta

Autor posudku (jméno, příjmení, pracoviště): Martin Ryšavý, KSD FAMU

Hodnocení obsahu a výsledné podoby teoretické diplomové práce:

Vhodnost zvoleného cíle a přístupu práce: *Záměr práce považuji za vhodný.*

Relativní úplnost zpracované literatury ke zvolenému tématu: *Myslím, že autorka mohla vzít v úvahu více titulů.*

Schopnost kriticky vyhodnotit a použít odbornou literaturu: *Průměrná.*

Logičnost struktury práce, souvislost jejich kapitol a jejich proporce: *Struktura práce by stála za revizi.*

Jazyková a stylistická úroveň práce: *Jazyková úroveň práce je slušná, mrzí občasné gramatické chyby.*

Dodržení citační normy: *Citační norma byla dodržena.*

Obrazové přílohy v dostatečném rozsahu, oprávněnost a vhodnost příloh, grafická úprava: *Přílohy považuji s malými výjimkami za vhodné.*

Původnost práce, přínos k rozvoji oboru: *Práce by mohla být přínosnější, kdyby byla provedena důsledněji a s větším kritickým odstupem ke studované látce.*

Celkové hodnocení diplomové práce: C

Vlastní slovní hodnocení teoretické diplomové práce:

V úvodu své teoretické diplomové práce Marie Korkisch uvádí čtenáře do Švankmajerova Kabinetu kuriozit se zvláštním upozorněním na nesourodost a celkovou problematičnost kategorizace předmětů v ní obsažených. Poukazuje se tu na protiváhu intuitivního, citově zabarveného členění oproti členění racionálně pojatému a dobře argumentovatelnému. Při třídění a řazení se zde dává přednost estetickému nebo dokonce duchovnímu, religiózně zabarvenému citu před logikou; cílem je spontaneita, uvolnění prostoru pro náhodu, pro působení sil člověku nevědomých, i když zároveň všudypřítomných. Následuje autorčino doporučení, že i celou její práci je možno číst a chápat analogicky, a stavba textu tomu odpovídá. Červenou nití je zde autorčina vstřícnost k dílům vzniklým pod vlivem mimosmyslové inspirace, touha po autenticitě a spontaneitě uměleckého projevu a po kultivaci spirituálního rozměru lidské existence, po návratu magického živlu do lidského života.

Tomuto přání lze rozumět, nicméně spokojit se s tím, že každá část práce svým způsobem především dokládá tuto autorčinu touhu, aniž by mohla poskytnout čtenáři dobře strukturovanou informaci, úplně nelze. Ve Švankmajerově kunstkameře má jít nikoli o poučení, ale o zasvěcení – budiž. Pokud se teoretická práce snaží svým způsobem o totéž, mohu to jako oponent akceptovat. Mohu přijmout jakkoli uvolněnou esejistickou formu, opřenu o osobní autorčino svědectví, o subjektivní preference, dokonce i o momentální záliby a okamžiky inspirace. To vše ovšem za předpokladu, že takové práci vedle osobního zaujetí pro téma nebude chybět důslednost, schopnost kritického domýšlení souvislostí mezi popisovanými jevy a slušný analytický základ vycházející ze zkoumaných uměleckých děl. A tady vidím jisté rezervy.

Všechny části práce Marie Korkisch jsou spojené s motivem lidského média, schopného zprostředkovat mimosmyslovou či přímo nadpřirozenou zkušenost. Po té, kdy je konstatována souvislost mezi uměleckými postupy Jana Švankmajera (i jiných surrealistů) a postupy spiritistů, aktivních zejména v první polovině 20. století, následuje kapitola o moderním českém spiritismu a o spiritistických médiích. Zde postrádám pečlivější a poučenější zařazení fenoménu spiritismu do historického kontextu; týká se to jak aspektu religiozního, tak uměleckého. Odkaz na antiku a zmínka o vzniku umění na půdě rituálu je správná, proč ale vedle antické tradice autorka zmiňuje pouze vztah k slovanskému pohanství? Využívání médií jako orákula je známé ze všech starověkých kultur a vliv třeba tradice indické na moderní spiritisty byl jistě větší, než dohady o podobách slovanských rituálů. Stejně tak je s podivem, že se zde neobjevuje ani slovo o vlivu a významu gnostických sekt a zejména pak renesančních alchymistů a nejrůznějších následujících tajných společností, není tu nic o moderním hermetismu a koncepci magického zasvěcení, ačkoli toto slovo autorka v úvodu práce používá. Přitom obstarat si literaturu k tomuto tématu není složité, tajné společnosti už dávno všechno odtajnilo, základní odkazy na práce Nakonečného, Hodrové, možná i Eliadeho a dalších bych zde očekával.

Následující vlastivědná část práce, pojednávající o historii spiritismu v okolí Nové Paky a tajemství jednoho konkrétního domu, mi připadá v celém svém objemu zbytná, včetně fotografií. Proč autorka zmiňuje v kontextu českého spiritismu pouze dvě autority, Sezemského a Kafku, se asi dá pochopit: jde jí o osobnosti, které se proslavily reálnými experimenty s lidskými médii. Bylo by pak ale dobré alespoň pracovníě začlenit spiritismus do širšího proudu moderního českého hermetismu a experimentální psychologie, kam z dnešního pohledu přirozeně patří. A to z toho důvodu, že později v práci zmiňovaní umělci (Váchal, Meyrink, možná i sám Švankmajer) se do čistě spiritistické tradice úplně nevejdou. Např. Meyrink ve svém díle i životě kombinoval řadu metod spirituální praxe, většina podobně orientovaných českých intelektuálů na tom byla stejně, nemluvě o pozdějších experimentech surrealistů. Nevhodně zúžené chápání vztahu mezi fenoménem lidských médií a v jisté době populárním duchařstvím tady podle mého názoru hrozí.

Výčet českých (resp. v Čechách žijících) umělců, kteří buď o spiritismu pouze pojednávali ve svých dílech, nebo se jím sami osobně zabývali, nebo se mu vysmívali, nebo obojí považují za neúplný a poněkud svévolný. U některých se autorka omezuje na málo přínosné převyprávění děje literárního díla s příslušným spiritistickým motivem, u některých se dotýká i zájmu samotného autora o duchovní praxi a vlivu této praxe na jeho osud. Ozřejmit nebo doložit, že díla těchto autorů nesou pečeť spontaneity a fantazie charakteristické pro svobodné, racionálními zábrany nespoutané vědomí, je složité až nemožné, spíše jde, jak se zdá, o otázku víry v nějaké svědectví, přičemž může dokonce jít i o svědectví fiktivní postavy? Tady by měla autorka postupovat obezřetněji.

Akcentování spontaneity a iracionality u umělců, využívajících zkušenosti spiritismu (např. surrealistů), jako by navíc autorce bránilo uvědomit si naplno, že velkou touhou a záměrem spiritistů bylo dosáhnout uznání vědecké obce a povýšit svůj obor na vědu, že rádi používali kvazi-vědeckou terminologii a že surrealisté se jim v tom občas podobali svou metodičností. Ne nadarmo se tak často odkazovali na Sigmunda Freuda a C. G. Junga, zakladatele moderní psychologie, kteří bývali dříve řazeni mezi vědce a dnes spíše mezi velké vizionáře. Neboli vymezení spontaneity duchovního života a umělecké tvorby vůči racionalitě vědeckého poznání není žádnou samozřejmostí, obě oblasti se nesporně vždy prostupovaly a prostupují dodnes.

Za vážnější nedostatek považuji málo promyšlený a argumentovaný předpoklad, že spontaneita a napojení na sféry mimo dosah lidské racionality znamenají v umělecké tvorbě jednoznačně klad. Intuitivně mohu s tímto tvrzením i souhlasit, také ale nejde o nic samozřejmého. Požadavek autenticity, spontaneity, umělecké naivity nebo brutality, stejně jako volání po návratu k rituální funkci umění a znovunalezení umění na půdě rituálu je moderní, novodobou záležitostí, která důsledně uplatňována v praxi vedla jak k nesporně skvělým výsledkům, tak také k uměleckým prohrám, jako všechny umělecké praxe předešlé. I to stojí alespoň za komentář.

Za nejcennější část práce považuji část, kde se autorka zabývá mediální kresbou v úzkém slova smyslu a jejím bezprostředním vlivem na tvorbu surrealistických umělců a Jana Švankmajera zejména. Mrzí mě v této souvislosti, že otázky, které si autorka ve vztahu ke spiritistické tradici klade, nevyplývuly zřetelněji právě ze Švankmajerových výtvarných děl a celovečerních filmů, že se k těmto otázkám Marie Korkisch nedopracovala jejich rozbořením. Pojednání o filmech na konci práce už není v kontextu předešlé rozpravy o spiritismu tolik objevné.

Dále je škoda, že autorka nevěnovala více úsilí tomu, aby si právě zde ujasnila, s jakými pojmy a v jakém oborovém kontextu vlastně zachází. Měl bych v té souvislosti k Marii otázku: osobní nevědomí, podzemní svět zemřelých, kolektivní nevědomí, souvislost s Freudem, souvislost s Jungem – mají být všechny tyto výrazy z citovaného Švankmajerova výroku čtenáři její práce automaticky srozumitelné? Nezasluhují si výklad? Co vlastně myslí Švankmajer demony? Nebo co třeba v práci zmiňovaný Wim Wenders myslí svými anděly? A jsou tyto představy v něčem stejnorodé?

Bylo by dobré mít na paměti, že ten, kdo chce z Nepoznatelného vytěžit nějaké poznání, má k tomu mimo svou intuici k dispozici už pouze nepřesné, obrazné, přibližné výrazy a jejich užívání se může člověk od člověka, umělec od umělce, médium od média podstatně lišit. Psát pak s jejich pomocí hodnotnou teoretickou práci o realitě světů mimo naši smyslovou zkušenost znamená být si této naprosté pojmové nejistoty či nestability vědom a dokázat ji v textu průběžně reflektovat.

Závěr práce, který měl nějak shrnout možnosti, jak se při umělecké práci dobrat kýženého automatismu a spontaneity, působí z mého pohledu rozpačitě. Způsob, jak Jan Švankmajer reflektuje svou tvorbu a jaké "návody" dává svým případným následovníkům, vychází zcela z jeho osobní záliby a zkušenosti. Do jaké míry je tento způsob přenosný, je velkou otázkou, protože předpokládá v procesu tvorby navození velmi konkrétního duševního stavu, který zná pouze on. Jde tedy o to využít této zkušenosti pro hledání vlastních postupů a pravidel, včetně metod svého vlastního duševního

naladění. A pokud bych měl z práce Marie Korkisch vytěžit nějaké opravdu obecné a užitečné poselství, pak bych je hledal v myšlence, že každá duševní mohutnost (tedy i spontánní umělecká tvorba, založená na záměrné pasivitě tvůrce a na soustředěné otevřenosti pro nějakou svatou náhodu) se dá trénovat a cvičit. O této skutečnosti existuje shoda v mnoha svědectvích umělců, kteří jinak neměli se surrealismem ani spiritismem společného nic. Na ně je opravdu možné navazovat – při souběžném vědomí, že i takto chápaná tvořivost může narazit na své přirozené meze. Nebo jinak řečeno: na to, co přichází z druhé strany, lze čekat a líčit nejrůznějšími způsoby, ale ani tím nejrafinovanějším způsobem si nelze nic vynutit. Múzy si samy vybírají, komu co dají.

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení C

Datum: 20.9.2022

Podpis: Martin Ryšavý